

En vej ud af nutidens og historikernes krise

Af Leo Tandrup

I polemik mod opfattelsen i Bo Elbrønd-Beks artikel om den historiske roman argumenterer lektor, dr. phil. Leo Tandrup for, at et altomfattende helhedssyn er nødvendigt for at skabe en frugtbar, identitetsfremmende historieskrivning og -fortælling. Samtidig påpeger han de katastrofale mangler ved helhedsopfattelsen hos de fleste moderne historikere, ikke mindst på den vulgærmarxistiske fløj, der hindrer dem i at skrive frigørende. Det sker i en analyse af Benito Scocozzas Fortællinger om bønder og gods-ejere.

I sit debatoplæg *Om den historiske roman*¹ påstår Bo Elbrønd-Bek, at historieskrivningen viser sin betydning for samfundet, når den søger noget andet i fortiden end det kendte. Dermed bliver det nyopdagede og fremmede i fortiden et symbol på det, som historikerne ligesom andre samtidige har fortrængt i nutiden². Spørgsmålet, der her skal behandles, er imidlertid, om dette er tilstrækkeligt til at gøre det ud for en frigørende historieskrivning. Givet er det, at arbejder historikerne blot videre inden for rammerne af det institutionaliserede paradigme, så leverer de en historieskrivning, der legitimerer samtidens magthavere, hvad Elbrønd-Bek med rette er imod.

Historikerne, der omsider opdagede kultur- og identitetskrisen

Sådan har størstedelen af den efterhånden udvandede radikale historikertradition, der har behersket historikerverdenen efter 1. verdenskrig, arbejdet til op omkring ungdomsoprøret, og mange fortsætter endog endnu, uanfægtede af 1968, traditionen som en egentlig forbenet, systembevarende højrefløj³.

---

1. *Historie XIV*:4, 1983 s. 651-67. Herefter citeret *Elbrønd-Bek*.

2. *Elbrønd-Bek* s. 654.

3. Jvf. min artikel *Fortidens profil om Festskrift til Poul Enemark*, 1983 i *Kristeligt Dagblad* 4. 5. 1983.

Andre, og det gælder ikke blot den nye marxistiske venstrefløj, er heldigvis blevet mere eller mindre dybt berørt af den samfunds-, kultur- og identitetskrise, vi i Danmark og den øvrige vestlige verden oplever som yderst nærværende og psykisk belastende i disse år. Som følge heraf er også historien kommet i krise.

Det er gået op for disse historikere, at de ikke mere kan nøjes med at underholde seks kolleger om et uskadeligt hjørne af historien, f.eks. om småskibsfarten på Æbeltoftbugten 1837-38. De må skrive, så det får betydning for og fængsler den brede befolkning. Det må gippe i folk, når de læser historie, ved tanken om, at de pinedød er nødt til at lægge deres tilværelse om, så de får et nært forhold til deres omgivelser, og så de atter føler sig i live.

Spørgsmålet er jo nemlig, hvordan denne befolkning, der allerede er godt forarmet og småborgerliggjort af den hidtidige industrielle udvikling, kan genvinde noget af sin identitet, eller i alt fald bevare de dele eller rudimenter, der endnu er i behold. Det spørgsmål er særlig aktuelt netop nu, hvor vi med rakettempo skydes fra den industrielle ind i den højteknologiske fase⁴. Denne vil under alle omstændigheder revolutionere vores tilværelse, men skulle gerne gøre det på godt mere end ondt.

Det er nemlig langt fra givet, at teknologioptimisten Jean-Jacques Servan-Schreiber får ret. Han hævder, at vor tids krisetilstand kun vil være et ret kortvarigt overgangsfænomen. Den er nemlig hovedsagelig udtryk for en spænding mellem det gamle nedslidte industrisamfund med dets resourcesløseri og dets miljøforurening og det nu opstående informationsamfund. Dette vil, mener han, som en »tredje bølge« med sin uovertrufne beherskelse af teknikken blive i stand til at løse næsten alle vigtige sociale problemer: ikke blot arbejdsløshed, underudvikling, energikrise, men også fremmedgørelse og undertrykkelse⁵.

Det er svært at dele den optimisme. For det første kan man nemlig langt fra tale om en generel eller overvejende nedslidning af vort industrisamfund. For det andet er der ingen grund til at tro, at en eventuel

---

4. Jvf. Alvin Toffler: *Den tredje bølge*, 1981. I sin iøvrigt tankevækkende anmeldelse i *Historisk Tidsskrift*, bd. 82:2, 1983 s. 408 f af min essaysamling om *Lyseslukkerne og stjerneasterne*, 1981, der handler om identitetsproblemets overvindelse, gør Henrik Poulsen i og for sig med rette opmærksom på, at ingen, efter at have rettet »søgelyset mere mod det enkelte menneske og dets vilkår«, har »råd til at standse derved«. Min pointe er imidlertid, at det er psykisk umuligt at standse ved det, hvis det frigørende romantiske menneskesyn får tag i én, for så kan man ikke lade være at engagere sig i omverdenen og samfundsproblemerne.

5. Servan-Schreiber har skrevet en række artikler og bøger herom, jvf. således *Den globale udfordring*, 1981.

løsning på de tre første problemer hverken automatisk eller let får gunstige virkninger på de to sidste og så vigtige mentale problemer. For det tredje har den nuværende dybtgående krise været meget længe undervejs, over halvandet hundrede år. Den har i den tid oplevet både konjunkturopsving og økonomiske nedture. Den er da også blevet registreret og taget under overvejelse af vidtskuende ånder siden industrialismens begyndelse, mest uden for historikerlaugenes verden. Man behøver blot at tænke på navne som Marx, Engels, Kierkegaard, Grundtvig og Georg Brandes.

Når krisen *føles* så kraftigt nu, skyldes det i væsentlig udstrækning, at den først de seneste år er blevet bemærket og for alvor gået i blodet på den brede småborgerliggjorte befolkning. Denne har nemlig indtil den nylige reallønsstagnation eller -nedgang haft alt for travlt med at gå på indkøb og udbygge sit materielle livsgrundlag til at kere sig om sit psykiske.

Da historikerne flest er avlet af dette småborgerskab, og de også selv først nu er truet på brødet, er det intet under, at også de først nu for alvor er begyndt at glippe med øjnene over for krisen efter en langsom opvågningen fra saligheden i positivismens beroligende og livsfjerne kildekritiske analyseandedam. Den har Ritt Bjerregaard og siden Bertel Haarder ubehageligt, men måske ikke helt uforståeligt lagt et dræn hen i nærheden af.

Det stivnede helhedssyn, nok et bette nøk og moderaseriet

Men hvor skal man så kikke hen som historiker? Hvori ligger redningen? Som jeg har forstået Elbrønd-Bek (og det er ikke så ligetil, for han skriver trods sit emne i det i universitetsverdenen så velkendte abstrakte abrakadabrasprog), er han godt tilfreds med, at historikerne i dag ikke søger »en helhedsopfattelse, fordi det har vist sig, at det personlige valg af helhedssyn på en epoke har været udtryk for historikernes egen ideologi og (dermed) ikke et middel til forståelse af fortiden«.

Elbrønd-Bek er derfor indforstået med, at historikerne i stedet undersøger »undtagelserne, det sære ..., der gør modstand (mod systemet) ... Fremskridtene i historieforskningen sker i den forstand, at vi stadig lærer at stille nye spørgsmål, og at nogen af svarene har en mere permanent gyldighed end den ideologiske helhedsopfattelse, de blev fremsat indenfor«⁶.

6. *Elbrønd-Bek* s. 653. Det i parenteserne stående er indsat af mig.

Hans opfattelse er med andre ord udtryk for en variant af den gamle pæredanske praksis med nok et brette nøk i den rigtige retning. Elbrønd-Bek har ganske vist ret i, at sådan foregår de såkaldte fremskridt i reglen i dansk historieforskning. Men sådan er de jo også foregået i hele den forløbne del af århundredet. Og jeg er dybt uenig i, at det skulle være en hensigtsmæssig måde at arbejde på.

Uden helhedssyn mister man nemlig identiteten, og uden identitet følger man slavisk moden og hensynet til karrieren, dvs. institutionens krav om epigonforskning. Det er forklaring på, at så mange historikere, ikke mindst studerende, ligger under for de til enhver tid raserende moder, i øjeblikket således den om heksene, som Elbrønd-Bek nævner; moder, som vel at mærke forud er omhyggeligt øremærkede af systemet, som i disse år således øser penge en masse i den kvindeforskning, der handler om kvindens undertrykkelse.

Det er moder, som med rette ikke anses for farlige af magthaverne, netop fordi de ikke eller sjældent bunder i noget vitalt helhedssyn, der alene er i stand til at anspore befolkningen til handling⁷.

Systemet revner ikke, fordi man firer lidt ét sted. For så strammer man bare tilsvarende et andet. Som modvægt mod kvindefrigørelsen sendes kvinderne hjem fra arbejdsmarkedet til kødgryderne. Sådan bevarer man »sammenhængen« i tingene.

Det kvalificerede helhedssyn og den frigørende historieskrivning

Det synes, som om Elbrønd-Bek har fået begrebet helhedsopfattelse eller helhedssyn galt i halsen. Eller livssyn, som jeg hellere med Grundtvig ville kalde det, hvis ellers historikerne var optaget af de store spørgsmål om liv og død. Helhedssyn er ikke, som Elbrønd-Bek tilsyneladende mener, pr. definition udtryk for, hvad Marx og Engels kaldte »falsk bevidsthed«. Nogle er mere kvalificerede end andre.

Det kan, da det handler om historieskrivning og -fortælling, bedst anskueliggøres med en historie, som Piet Hein fortalte for nogle år siden:

En gang var Niels Bohr, videnskabsmanden, sammen med Albert Engström, kunstneren. Engström havde ikke stor tillid til videnskabsmænd. De var for neutrale, så lidt i live, for lidt sig selv. De holdt sig

---

7. Roland Barthes har i sine *Mytologier*, 1957, dygtigt anskueliggjort og forklaret, hvorledes det manglende helhedssyn, adskillelsen af godt og ondt, fornuft og følelse osv., er udtryk for småborgerskabets forarmelse og hindrer det i at lave systemet om.

modsat Engström uden for skabelsesprocessen. Hvad kunne der derfor komme ud af et møde med sådan én. De sagde, som lektoren på tegningen, »dumheder til ingen nytte«.

Men Bohr var ikke som videnskabsmænd flest. Ikke blot overrumplede han Engström ved at citere Bellmann. Han begejstrede ham også ved at fortælle, hvorledes Bellmann var et smukt eksempel på erkendelsessituationen ifølge kvanteteorien. For Bellmann var jo i sin digtning selv med på scenen, nemlig som Fredman. Det gjaldt om at få alle sider af sig selv med, når man forskede, sagde Bohr.

Det glædede Engström, sikkert fordi han syntes, at han selv bestræbte sig herpå. Så var der måske alligevel ingen væsensforskel på skabelsesprocessen i videnskab og kunst⁸. Ud fra jo større sammenhængsforståel-

Gamle lektor Jonsson udbryder, opflammet af hellig vrede over de vordende sjælesørgeres store uopmærksomhed:

– Her sidder I og sover, I slubberter, men I må ikke tro, at jeg sidder her og siger dumheder til ingen nytte.

se, ud fra jo dybere og mere nuanceret et livssyn man forskede, jo mere epokegørende og vitalt blev resultatet.

Dét livssyn er med andre ord potentielt af højest kvalitet, som omfatter alle sider af menneskelivet: menneskets virkelighed set i sammenhæng med dets drømme og utopier; dets nutid belyst ud fra fortid og fremtid; dets problemer med klassen, samfundet og de almenmenneskelige forhold; dets motiver og handlemuligheder under de eksisterende samfundsforhold.

Helhedssynet, der bør udvikles i takt med personligheden

Det højt kvalificerede livssyn kendetegnes også ved, at det ikke er stivnet, men under stadig udvikling. Dette forudsætter, at historikeren selv befinder sig i fortsat mental vækst. Han må ikke være så forbenet, at han ansigt til ansigt med sin egen tids problemer, med sine egne livserfaringer og med kildematerialet fra fortiden er ude af stand til eller nægter at modificere eller ændre de dele af sit livssyn, som konfrontationen med den nutidige og fortidige virkelighed altid opfordrer til, ja nødvendiggør, hvis man vil være bekendt at se sig selv i spejlet – og undgå at blive selvspejler⁹.

Elbrønd-Bek finder i den forbindelse med rette, at historikeren ud fra sin placering i samfundet og institutionen både har fået påduttet, hvad der er væsentligt: f.eks. manden, den hvide race, fornuften, det skriven- de menneske, og hvad der er uvæsentligt og skal udelukkes: kvinden, barnet, andre racer, følelsen, analfabeten¹⁰. Man kunne blandt de første tilføje: den ydre succes på samfundets præmisser, blandt de sidste: de sociale og mentale nederlag.

Hvis historikeren, mere eller mindre bastet af samfundets krav, som han er, alligevel er så heldig at møde kærligheden og tilmed oveni at få børn, vil det være et afgørende tegn på, at han fortsat skatter dette møde

---

8. Dette anskueliggør og beviser *Arthur Koestler* overbevisende i sit fremragende teoretiske værk *The Act of Creation*, 1964. Han viser også, at skabelsesprocessen i humanvidenskaberne og naturvidenskaberne er af samme natur, hvad Elbrønd-Bek ikke ved. Han mener, som mange i den tidlige idealistiske tradition, at da historiens mål er selverkendelse, adskiller dette principielt historisk erkendelse fra naturvidenskabelig erkendelse. *Elbrønd-Bek* s. 652.

9. Jvf. *Chr. Lasch: Narcissismens kultur*, 1982.

10. *Elbrønd-Bek* s. 653.

og dermed stadig er i live, hvis han i så fald vover at inddrage kvinden, følelsen og barnet fundamentalt i sit livssyn, hvis han med andre ord ikke kan dy sig for engageret at skrive om de ting, der har beriget og ændret hans personlige liv.

Da mødet med kærligheden gør mennesket åbent for nye impulser og indtryk, tænk blot på Grundtvigs møde med Clara Bolton og Marie Toft, er risikoen for en ideologisk stivnet helhedsopfattelse væsentlig reduceret efter et sådant møde, hvis man vel at mærke tillader sin udvikling som menneske at få afgørende indflydelse på sin historieskrivning, sådan som de epokegørende store historikere altid har gjort.

Netop mødet med kærligheden giver mennesket behov for og evne til at leve sig ind i og forstå et andet menneske. Det giver dermed historikeren forudsætning for at leve sig ind i og forstå andre tiders mennesker. Derfor ser Herbert Marcuse da også i inderligheden og intimsfæren en vital frigørende kraft, der skal gøre mennesket i stand til at sætte sig op imod undertrykkelsen i den vestlige verdens samfund. Det er vigtigt, for det får mere og mere totalitær karakter, som blandt andre Robert Jungk og K.E. Løgstrup har påvist, og præges af vanvidstræk¹¹.

Mødet med kærligheden giver også mennesket kraft til at fortælle om sin egen fortid. Skal denne kærlighed mellem to mennesker holdes i live, som det jo sjældent lykkes i dag, er det afgørende, at man tør fortælle den elskede om de mentale nederlag, man selv har lidt. Så opdager man, hvor frigørende det virker, og kan siden ikke lade være at gøre de mentale nederlag, som fortidens mennesker har oplevet, hyppigt som følge af en brutal kamp for at nå til tops og begå sig i systemet, til centrum i sin historieskrivning.

Så får man, som Walter Benjamin agiterer for, trang til at skrive mod-historier, nederlagshistorier, som modvægt mod de herskende officielle sejrberetninger¹². Al stor historieskrivning er opstået i spændingsfeltet mellem sejrs- og nederlagsproblematikken. Den handler altid om sejrns pris og erkendelsen af, at omkostningerne kan være for høje ved at vinde på bekostning af sin egen selvrespekt. Den handler derfor altid om oprørets nødvendighed¹³.

Dyrkelsen af inderligheden i forbindelse med en fortsat konfrontation

11. Robert Jungk: *Fremtiden er allerede begyndt*, rev. udg. 1962; K. E. Løgstrup: *System og symbol*, 1982.

12. W. Benjamin: *Der Erzähler. Betrachtungen zum Werk Nicolai Lesskows*, *Ges. Schriften II:2*, 1977 s. 464. Jvf. den samme: *Über den Begriff der Geschichte*, s.st.: I:2 s. 695-703.

13. Jvf. min artikel *Hjertet kræver handling om Ravn I-II* i *Noter om historie og undervisning*, dec. 1980.

med omverdenen og med bearbejdningen af nederlagene i sit eget og andres liv, dvs. med en uddybning og modificering af det opnåede helhedssyn, er derfor nøglen til, at historikeren bliver i stand til at skabe en syntetisk historieskrivning, der ånder og lever, fordi han selv er i live. Da en sådan altid repræsenterer en alternativ opfattelse af fortiden og dermed indirekte af nutiden, vil den give selv den træge læser mod på at tage kampen op imod de repressive træk i denne nutid og i ham selv¹⁴. Heri ligger historieskrivningens eksistensberettigelse.

Inspirationen fra romantikken og kravet om en livsnær fortællekunst

Men hvor skal historikerne søge forbilleder til udviklingen af dette nødvendige helhedssyn? Der er ikke tvivl om, at interessen i dag vender sig mod præromantikken og den realistiske romantik. Vi befinder os allerede i en ny nyromantisk bølge.

Det er ikke tilfældigt. Vi kan ikke mere holde ud at leve med det herskende pessimistiske af modernismen prægede menneskebillede, der er trængt igennem i takt med sejrshistorierne. Derfor søger vi tilbage til vor kulturs sidste store positive syn på mennesket. De skabtes netop i årtierne omkring 1800 i de af organismetænkningen prægede synteser¹⁵, som de sidste store syntesemagere i den nyromantiske bølge op mod 1. verdenskrig, Wilhelm Dilthey, Sigmund Freud og andre, da også tog udgangspunkt i.

Og netop præromantikken og den realistiske romantiks ideverden

14. Man behøver ikke være venstreorienteret eller revolutionær samfundsomstyrter for ikke at forstene. Den ganske vist indtil for nylig stærkt undervurderede, men fremragende konservative historiker Johs. Steenstrup holdt sig således i live ved altid at tilnærme sig historiens kildemateriale ud fra et (af romantikken og præromantikken præget) helhedssyn og ved at nære den største respekt for den historiske sandhed, for kildematerialet og dermed for den hermeneutisk indlevende dimension. Derfor endte han som menneske og historiker mentalt på toppen i sin alderdom, en udvikling, de fleste af os ville være glade for selv at kunne se hen til. Jvf. min biografi i *Nyt DBL*, bd. 14, 1983. Omvendt måtte den radikale Kr. Erslev o. 1912 opgive en frugtbar udvikling som historieskriver og menneske, men heldigvis først efter et længere livsbekræftende opgør med den værdifrie positivistiske historievidenskab. Jvf. *Ravn II*, 1979 og den i note 13 nævnte artikel. Mere problematisk blev den liberal-konservative Troels-Lunds udvikling. Han gennemlevede aldrig en langvarig ungdomskrise, hvilket bidrog til, at hans syn på historien forblev usammenhængende, og at han fik et meget tvivlsomt og for personligheden undergravende forhold til den historiske sandhed. Jvf. min biografi i *Nyt DBL*, bd. 15, 1984.

15. Jvf. *Aage Henriksen m.fl.: Ideologihistorie*, bd. 1, 1975.

blev fundament for de store liberalistiske og marxistiske profeter, som Adam Smith, Stuart Mill, Hippolyte Taine, Karl Marx og Friedrich Engels.

Problemet er imidlertid, at disse profeters degenererede efterkommere i dag har trukket fronterne langt skarpere op imellem sig, end de oprindelig var, fordi de er uden sans for deres fælles oprindelse.

De moderne liberalister har glemt den samfundsmæssige dimension og fortrængt klassekampen. De moderne marxister har oftest glemt den almenmenneskelige dimension og tilsidesat enkeltmenneskets udvikling.

De nævnte profeter kombinerede dem, fordi de var klar over, at mennesket kun kunne blive frit, hvis det vidste, at og hvorledes det var betinget af såvel natur som historie.

Først i dag begynder det at sive ind blandt stadig flere mennesker, selv historikere, hvordan identitetskrisen hænger sammen med, at deres liv i socialsfæren, som medlem af et land og en klasse, ikke er blevet sat i forbindelse med deres liv i intimsfæren, med deres forhold til kærlighed og død, venskab og svig, til magt og afmagt, sejr og nederlag. Derfor kræver disse mennesker nu en historieskrivning og historiske fortællinger, som kan forbinde disse ting, som med andre ord sammenkæder videnskab og kunst, sådan som man endnu kunne i romantikken¹⁶. Bl.a. derfor er historiefortællingen igen kommet på mode.

Skønt man stadig genoptrykker A.D. Jørgensens forældede *Fyrretyve fortællinger af fædrelandets historie* fra 1882 og B.S. Ingemanns idealistisk-uvirkelige historiske romaner, tilfredsstilles de mange, der heldigvis ikke er tilfredse med sig selv og deres liv, ikke af dem. Efter læsningen af dem får de ikke lyst til at sprænge deres sociale, endsige deres mentale grænser.

De får ganske vist pustet deres fædrelandsfølelse godt op, hvad systemet og de samfundsbevarende kræfter er yderst tilfredse med, men nogen respekt for deres egen og andres sociale baggrund og nogen sans for klasse modsætningerne erhverver de ikke. Nogen personlig udvikling,

16. Ebbe Kløvedal Reichs store popularitet må ikke mindst ses i lyset af, at han bevidst forsøger denne sammenkædning. Det lykkes i hans nyligt udkomne store trebinds Danmarkshistorie dog betydeligt bedre i bd. 3: *Den bærende magt*, 1983 om tiden fra 1700-tallet til idag, end i bd. 2: *Ploven og de to sværd*, 1982, der handler om tiden fra Knud den Store til 1700-tallet. Det hænger sammen med, at Kløvedal kommer til historien med en meget udpræget nutidsbevidsthed og et politisk-moralsk handlingsprogram, der mere befrugter end belaster hans nutidshistorie, mens det forholder sig omvendt med fjernere tider, hvor han hyppigt kommer til at tillægge de agerende motiver, som de ud fra deres forudsætninger ikke kan have haft. Jvf. mine anmeldelser i *Kristeligt Dagblad* 30.9. 1982 og 25.10. 1983.

som læseren kan lære af, gennemlever hovedpersonerne i disse bøger heller ikke eller højst i meget begrænset forstand, og det af Ingemann opstillede skarpe småborgerlige skel mellem gode og onde mennesker, hvor det er umuligt at leve op til de gode, tjener kun til at få læseren til at tabe modet¹⁷.

Derfor ser nu en syndflod af fortællinger lyset, skønt fortællingen som genre i grunden har ringe vilkår i det moderne ekspert- og informationsdårede samfund¹⁸. Det sker i reaktion mod de mange årtiers udsultning af befolkningen, hvor potentielle forfattere, især blandt faghistorikerne, holdt sig tilbage fra at skrive af angst både for at træde den regerende naturvidenskabelige, nypositivistiske, værdineutrale og derfor for systemet ufarlige historievitenskaber over tærne og for selv at blive til grin.

Syndfloden hænger ikke blot sammen med den nye romantiske bølge, men også med den almindelig udbredte opfattelse af, at den eksisterende kapitalistiske verden trods krisen ikke bryder sammen. Mange i befolkningen ser i den situation mod højre, for de føler, at de selv ikke kan gøre hverken fra eller til for at hindre den sociale stramning.

I reaktion mod den stærkt stigende afmagtsfølelse over, hvad der sker udadtil, i socialsfæren, er der hos disse mange mennesker opstået et behov for i stedet at finde meningen i den indre verden, i intimsfæren. Man er begyndt at dyrke den hidtil forsømte inderlighed. Man optages mere og mere af sjælelivet akkurat som i den nyromantiske bølge op imod 1. verdenskrig¹⁹. Man leder efter de fortrængte rødder til sin egen identitet, dyrker barndommens, slægtens, klassens, lokalsamfundets, fædrelandets historie.

Kan man ikke udrette noget socialt af betydning i dag, så kan man i det mindste ruste sig mentalt til at gøre noget i morgen, når krisen måske er lettet. Sådan ræsonnerer de bedste.

Den manglende viden og ideologiseringen af fortiden

Til de forfattere, der har grebet pennen for at give befolkningen den

---

17. – med mindre denne har så ringe en selverkendelse, at han tror, han bare handler ud fra gode og uselviske motiver.

18. Jvf. min artikel *Fortællingens forfald og genoplivelse*. *Højskolebladet* nr. 27 og 28, 1983. Jvf. også Sv. Bjerg: *Den kristne grundfortælling*, 1981 s. 28-42.

19. Jvf. Kr. Erslevs opfattelse, at man »med god grund sætter ... som det højeste mål for historisk forskning at forstå de sjælelige rørelser, der ligger bag alle menneskenes handlinger«. *Historisk Teknik* § 76, 1911. Jvf. også *Ravn II*, 1979 s. 123-134.

tabte identitet tilbage, hører også Benito Scocozza, der har skrevet ni *Fortællinger om bønder og godsejere. Danmark 1500-1800*²⁰.

Han er en af venstrefløjens toneangivende historikere, selv aktiv i politik. Og læsningen af hans historiefortællinger er en god indgangsvinkel, hvis man vil pejle sig ind på den moderne historikers og specielt den moderne marxismes problemer med at vinde befolkningens gehør. Det lykkes nemlig kun i meget begrænset omfang, om overhovedet, Scocozza at give fortællingen den vitale funktion, at den ægger til handling imod de umenneskelige træk i vort samfund.

Hertil er der flere grunde. Lad være, at fortællingerne er stilistisk for dårligt skrevet: »Byer var der få af. Og de byer, der var, var små« (– »Var, ... var, var«)²¹. For man kan ikke forlange, at han skal skrive med samme virtuositet som en Ebbe Kløvedal Reich eller en Thorkild Hansen; det kræver mange års øvelse. Hertil kommer, at han som institutionelt oplært videnskabelig historieforsker ikke har udviklet nogen rygrad som fortæller, men snarere fået nedbrudt den, han måtte have haft, før han kom på universitetet.

Til gengæld kan man forlange, at han ikke laver hastværksarbejde på rygmarven, uden at sætte sig nok ind i en del af det, som han skriver om. Det bevirker, at han i vid udstrækning tyer til uvidenskabelig ideologisk historieskrivning, ideologisk som ovenfor forstået i betydningen »falsk bevidsthed«.

Et eksempel blandt flere. Kongerne, ikke mindst Christian IV, spiller trods titlen en stor rolle i bogen. Og Scocozza er, som sine radikale forgængere, især Erik Arup, ivrig efter at nedsætte dem og frem for alle Christian IV i befolkningens øjne. Kongerne skal være de skurke, der til fordel for tåbelige krige og eget vellevned undertrykker den brede befolkning. De skal helst være i det væsentlige onde, næsten som Ingemanns uhelbredelige skurke. I bogen bruges ord som »tvang« og »undertrykkelse« derfor også i tide og utide i forbindelse med deres virke.

Scocozza dirrer således af harme, fordi Christian IV, til trods for, at han mod rigsrådets advarsler egenmægtigt begav sig ind i den skæbnes-

20. De udkom 1983 og citeres i det flg. *Scocozza*.

21. *Scocozza* s. 23. Uheldig stilistisk er således også en mani fra talesproget med at starte en sætning med Ja eller Jo eller Nej. F.eks.: »Laurensen vender sig også mod forestillingen om, at tienden var noget, Gud selv havde påbudt. Nej, tienden var blot en skat til kirken« (s. 73). Jvf. også s. 52, 53 og 54. Lige så uheldig er en hyppig brug, ligeledes fra talesproget, af sætningstvedeling, der gør stilen for omstændelig. Jvf. ovenciterede sætning, der ville blive meget bedre, hvis den lød »... at Gud selv havde påbudt tienden«.

vangre krig mod kejseren 1625-29, alligevel forlangte ti tønder guld for at slutte krigen, penge, der blev opkrævet i skat af den nødstedte befolkning, og dét for at gå i kongens egen kasse²².

Scocozza ved ikke eller fortier i hvert fald, at pengene ikke blev her, men brugtes til samfundsanliggender i den følgende tid²³. Og han siger intet om, at det var det adelsegoistiske rigsråd, der i kraft af en mislykket udenrigspolitik, kulminerende med det sviende diplomatiske nederlag til Sverige på Knærødmødet 1624, tvang Christian IV til på et mindre hensigtsmæssigt tidspunkt at gå ind i den kejserkrig, som det var nødvendigt at indlede, hvis man skulle undgå, at svenskerne huggede Skåne, Halland og Blekinge. Havde Christian nemlig ikke forpligtet sig til at føre krigen i januar 1625, var Gustav Adolf, der stod med stigende international prestige efter Knærødmødet, blevet valgt til direktor af England og Nederlandene. Og dét for en hær, der skulle have sin basis netop i den nordtyske indflydelsessfære, som Christian IV havde opbygget 1616-25 som værn mod den for Danmarks selvstændighed livsfarlige svenske omklammering²⁴.

Ideologiseringen og opgøret med den progressive historikertradition

Oveni kommer, at Scocozzas opfattelse af kongen som personlig undertrykker ikke harmonerer godt med den opfattelse af kongemagten som en væsentlig progressiv faktor i Nyere tid, der har behersket den fremskridtsvenlige historieskrivning lige fra Holberg over Suhm, Allen og Erslev til vore dage.

Kongemagten var for denne historieskrivning progressiv, fordi den varetog helhedens tarv som modvægt mod de højere stænders, især højadelens standsegoistiske og bondeundertrykkende politik, og fordi den, ved at besejre adelen i den intensive magtkamp i 16. og 17. århundrede, indførte den enevælde 1660, der atter banede vej for bondefrigørelsen 1788 og dermed også for indførelsen af den fri forfatning 1849.

Lad så være, at de førnævnte historikere for entydigt har fremhævet progressiviteten²⁵. Givet er det dog, at kongemagten ikke blot ideelt set,

22. Scocozza s. 118 ff.

23. Jvf. Steffen Heiberg i *Historisk tidsskrift*, bd. 76, 1976 s. 25-58.

24. Jvf. min disputats *Mod triumf eller tragedie I-II*, 1979, især II s. 466-81.

25. Det gælder især de under enevældens krav om honor regis arbejdende historikere, Holberg dog mere end Suhm og Allen.

men også til dels i praksis, så vidt den i det herskende monarkia mixta kunne komme til det, og så vidt det var i dens egen interesse, optrådte som helhedens forsvarer. Det gælder ikke mindst i udenrigspolitikken, hvor højadelen modsat kongemagten bekymrede sig mindre om, at rigerne og landenes grænser og fremtidige eksistens truedes, bare den i øjeblikket fik ro og fred til at berige sig, til at bevare og om muligt udbygge sin sociale position²⁶.

Hvad der ikke mindst får Scocozza til at give et stærkt fortegnet ideologisk billede af konger som Frederik II og Christian IV er hans forbitrelse over deres krigspolitik. Kalmarkrigen karakteriseres således som en »tragisk ... tåbelighed«²⁷. Scocozza tilhører selv det 20. århundredes fredsbevægelse, der med rette ser starten på en stormagtskrig som det glade vanvid. Men den holdning projicerer han uhistorisk tilbage på det 16. og 17. århundredes dansk-svenske forhold, så han dels neddæmper, dels bliver ude af stand til at se de højst reelle årsager til Syvårs-, Kalmar- og Kejserkrigen²⁸.

En baggrund for denne tilbageprojicering er uden tvivl, at han vil gøre op med opfattelsen af »fortidens krige som brave slagsmål mellem helte og skurke«²⁹. Men dels er det et spørgsmål, om ret mange mere deler den, efter at den realistisk-dokumentariske biograf- og TV-film slog igennem i 1960'erne. Dels inspirerer de manglende forklaringer på krigen i 1500- og 1600-tallet ikke læseren til at søge tilsvarende forklaringer på modsætningen mellem USA og Sovjet idag. Sådanne forklaringer er nødvendige, hvis man effektivt skal bekæmpe den i den brede befolkning vidt udbredte filistermentalitet, der også ligger bag den herskende primitive magtbalancetankegang i Washington og Moskva.

Den manglende indlevelse, der avler forargelsen

En anden grund til, at Scocozza ser kongerne i så mørkt et lys, er hans ønske om at skrive samtidens historie ud fra »folkets standpunkt«³⁰.

26. Jvf. det i note 24 nævnte værk, således I s. 46-49, 101-19, II s. 531 f.

27. Scocozza s. 117.

28. Disse er ellers grundigt belyst af Frede P. Jensen, S.U. Palme og mig selv i henholdsvis: *Danmarks konflikt med Sverige 1563-70, 1982, Sverige och Danmark 1596-1911, 1942* og det note 24 nævnte værk.

29. Scocozza s. 83.

30. Scocozza s. 5.

Bortset fra, at det af kildemæssige grunde er umuligt at vide noget nærmere om, hvordan folket har set på kongerne i denne periode, bidrager denne vinkel til at få ham til at nøjes med at bruge den ene af de to tilgangsmetoder, der er nødvendige, hvis en moderne fortælling skal leve.

Han ser som moderne og modernistisk videnskabsmand alt ud fra den kritiske fremmedgørelse, evner og ønsker ikke at bruge den indlevelse, der gør fortælleren i stand til at sætte sig i den handlendes, in casu Christian IVs sted, og se tingene med hans og de datidige forudsætnings øjne³¹. Havde Scocozza gjort det, kunne han umuligt være kommet med så mange forargede udbrud over kongens politik og holdning over for den brede befolkning, men ville have forstået, at han med sin tids og sine særlige forudsætninger vanskeligt kunne have handlet og tænkt så meget anderledes, end han gjorde.

Så ville forståelsen have afløst hans altfor billige småborgerlige forargelse, som den almindelige læser også er for klog til ikke at gennemskue hensigten bag. Hvad ligner det f.eks. at bebrejde Christian IV, at han næppe personlig »balancerede på stilladserne med en murske i hånden« under opbygningen af Frederiksborg slot. Hvad ligner det at nedgøre hans personlighed ved at sige, at »det grove arbejde ... helt i Christian den Fjerdes ånd (blev) udført som tvangsarbejde« af arbejdsløse og fattige³². For sådan var nu tidens skik. Og så skal det endda ikke undre, om ikke Christian IV mangen gang kunne ses med »mørtel i skægget«. Scocozza mener også at vide, at det »naturligvis« var en arkitekt, ikke Christian IV, der tegnede slottet. Meget taler dog for, at hovedarkitekten var – den kunstglade konge selv³³.

Skal en skildring gøre indtryk på nogen læser, må den ikke som her gang på gang fordrejes af forfatterens ideologiske fordomme. Den skal først og fremmest være sand. Netop ved at identificere sig med fortidens personer, ikke mindst dem, der ikke ligner én selv for meget, får man en eminent lejlighed til at sætte spørgsmålstejn ved sine egne personlige tilbøjeligheder og sin trang til ideologisering. Og derved får man chancen for at sprænge det helhedssyn, som altid har så let ved at stivne og få en konsistens som budding, tilberedt med for megen husblas. At det forholder sig sådan, er de færreste, især på venstrefløj, desværre klar over.

---

31. Jvr. min afhandling *Om historieskrivningens metodik*, *Historie XIV:2*, 1982 s. 295 f og 302-04.

32. *Scocozza* s. 110.

33. Velvillig oplysning fra Steffen Heiberg, der er museumsinspektør på slottet og forsker i emnet.

*Tendensen, der frigør,
og tendensen, der voldtår*

Her som ellers kunne den og Scocozza have lært noget af fædrene Marx og Engels. En sand eller realistisk skildring indebar selvsagt ikke for de to, at den ikke måtte være tendensfortælling. Al stor kunst og historieskrivning er frembragt af tendensforfattere. Tænk på Euripides eller Herodot, på Dante eller Machiavelli, på Schiller eller Georg Brandes. Men den indebar, at tendensen, som Engels skrev i 1885, »må fremgå af situationen og selve handlingen, uden at der udtrykkelig henvises til den«. Forfatteren er, fandt Engels, ikke »tvunget til at servere læseren den fremtidige historiske løsning på de samfundskonflikter, han skildrer«³⁴. Det forstår Scocozza ikke. Hos ham tjener tendensen kun altfor klart til at forherlige hans egne sociale og politiske anskuelser.

Elbrønd-Bek hævder i den forbindelse med rette, at »den kyndige historiker har en evne til at projicere sit historiesyn ind i fremtiden på en sådan måde, at det giver ham selv og læseren en dybere og varigere indsigt i fortiden, end de historikere kan få, der helt er underlagt deres egen umiddelbare situation«³⁵.

Evnen skyldes netop, hvad Elbrønd-Bek ikke nævner, at de gør brug af indlevelsen. Denne tjener til at holde tendensen i skak, så man som historiker ikke voldtår læseren med den og dermed sætter ham udenfor skabelsesprocessen. Det er, hvad Scocozza gang på gang gør. Han er ikke som Engels klar over, at »jo mere forfatterens anskuelser forbliver skjulte, desto bedre for kunstværket«³⁶.

Scocozza tillader ikke læseren at drage sine egne konklusioner. Han hører til dem, der producerer de *lukkede* eller ideologiserede fortællinger, som tvinger læseren »to take it or leave it«. Med sin missionstrang er han ude af stand til at forfatte de *åbne* og dermed kunstneriske fortællinger, der karakteriseres ved, at de tillader læseren at tolke og bearbejde dem ud fra hans egne livsoplevelser, så han får mulighed for at udvikle sin identitet. Forfatteren af åbne fortællinger betragter med andre ord læse-

34. Brev til fru Minna Kautsky 26.11. 1885, *Marx/Engels Werke* bd. 36 s. 393 f.

35. *Elbrønd-Bek* s. 654.

36. Brev til Margaret Harkness april 1888, *Marx/Engels Werke* bd. 37 s. 42-44. Engels fandt s. st. med rette, at realismen eller sandheden »kan komme til udtryk endog på trods af forfatterens anskuelser«, og han henviser til legitimisten Balzac, der i *Den menneskelige komedie* giver »et vidunderligt realistisk billede af det franske »gode selskab«. Engels fandt endog, at han havde lært mere af Balzac om det franske samfunds historie end af alle den tids faghistorikere, politiske økonomer og statistikere tilsammen.

ren som et selvstændigt individ, som ikke absolut og for enhver pris skal omvendes til den sande lære³⁷.

*Oprøret, der hindres af foragten
for inderligheden og det særegne menneske*

Den realisme, som Engels foretrak, var en realisme, der ud over »detaljens dækkende præg«, respekten for kendsgerningerne, betød »en dækkende gengivelse af typiske skikkelser under typiske omstændigheder«³⁸. Det gjaldt med andre ord om i enkeltpersoner at udtrykke enheden mellem alment og specielt, mellem fornuft og følelse.

Heller ikke dette formår Scocozza, fordi han med den moderne vulgærmarxismes foragt for personer og enkeltmennesker nægter at give et levende billede af, ja nægter at se det specielle, det individuelle ved personerne, hvad Engels krævede, at kunstnerne skulle. Som han skrev: »hver enkelt er en type, men sandelig også et bestemt enkeltmenneske, en »Dieser« (en »denne«), som gamle Hegel udtrykker sig, og sådan skal det være«³⁹.

Selv ikke en af Scocozzas 'egne', den fattige dreng Hans, der blev sendt fra Assens til Christian IVs børnehus i København, interesserer fortælleren. Da man intet ved om Hans, har Scocozza selv digtet detaljerne omkring hans skæbne (siger han da)⁴⁰, men hvilken digtning. Han fortæller godt nok om hans ydre vilkår, men intet om, hvilke tanker han har gjort sig om tilværelsen.

Uden denne dimension er enhver fortælling og enhver historieskrivning imidlertid dødfødt, uanset om man vil gå så vidt som R.G. Collingwood⁴¹. Han så i berettiget opposition mod den regerende positivisme al historie som historien om tankeprocesser, idet historiens mål for ham romantisk var den selverkendelse og selvforståelse, der er den afgørende forudsætning for, at man kan udføre en skabende og frugtbar indsats i samfundets tjeneste.

Ligesom det ifølge Scocozza ikke var personen Hans, der interesserede Christian IV, men hans arbejdskraft⁴², således er det ikke personen

37. Jvf. Sv. Bjerg: *Den kristne grundfortælling*, 1981 s. 58-63.

38. Det note 36 nævnte brev.

39. Det note 34 nævnte brev.

40. Scocozza s. 6.

41. R.G. Collingwood: *The Idea of History*, 1946. Jvf. Elbrønd-Bek s. 651 f.

42. Scocozza s. 136.

Hans, der interesserer Scocozza, men kun den sociale undertrykkelse af ham. Det svarer til, at han heller ikke er interesseret i hans, endsige de herskendes, kærlighedsliv, men kun ser dettes betydning, hvis der, som i Christian IIs tilfælde, går politik i det⁴³.

Lad så være, at det næppe lader sig gøre i verdenshistorien at finde et eneste nært kærlighedsforhold, der ikke har fået politiske og sociale konsekvenser. Det afgørende er, at Scocozza ved ikke at se kærlighedsoplevelsen i sig selv som en fundamental historisk begivenhed i ethvert menneskes liv svigter sig selv som menneske og dermed også læserne. Disse kan jo umuligt lide og føle samhu med personer, der blot forbliver døde skabeloner, som de ikke kan identificere sig med.

Her må man nok spørge, hvorfor marxisten Scocozza ikke gør Hans til en oprører mod systemet, ser ham indefra, så læseren i stedet for at blive i vanen og småborgerligheden kan inspireres til et tilsvarende oprør i sit eget liv⁴⁴.

Måske det skyldes, at Scocozza er uvidende om, at livet i inderligheden er vigtigere for de fleste mennesker og da især for den almindelige læser end livet ude i samfundet med de bedrifter, som han endsige hun her yderst sjældent om overhovedet får lejlighed til at brillere med, især da ikke i en krisetid som den, vi nu oplever.

Den forargede historikers illusioner og det beståendes evige gyldighed

Scocozzas åbenlyse partitagen for de svage og afstandtagen fra de mægtige er ikke blot håbløs fra et kunstnerisk, men også fra et taktisk synspunkt. De læsere, som han vil påvirke, er jo folk af borgerlig observans. Og vil man ikke støde dem fra sig, gælder det om den historiske socialistiske fortælling, hvad Engels skrev om den tilsvarende tendensroman, at den »fuldstændig (opfylder) sit hverv, når den igennem en dækkende skildring af forholdene, som de virkelig er, sønderriver de konventionelle illusioner, der hersker om dem, ryster den borgerlige verdens optimisme, gør tvivlen om det beståendes evige gyldighed uundgåelig«, og det »uden den selv tilbyder en direkte løsning, ja undertiden uden den selv tager åbenlyst parti«⁴⁵.

43. Scocozza s. 29.

44. Scocozza skildrer ganske vist et oprørsforsøg i sin tredje fortælling, *Bønderne rotter sig sammen* (s. 47-62), men uden at se det indefra, med bøndernes egne øjne og tanker.

45. Det note 34 nævnte brev.

Scocozza giver ganske vist nok på visse områder en dækkende skildring af de ydre forhold, men han sætter dem, som Engels også krævede, ikke i forbindelse med de agerendes psyke. Han forbinder med andre ord ikke den sociale med den metasociale virkelighed, sætter ikke klassekampen sammen med kærligheden, og derfor får fortællingerne ingen virkning⁴⁶.

Scocozza sønderriver også kun få konventionelle illusioner om de historiske forhold. Hans billede af Christian IV er således en grovkornet og trivial banalisering af Arups kongefjendtlige opfattelse, i denne stil:

»Kongen fik således (ved tvangsforanstaltninger) bygget sine slotte, indrettet sin klædefabrik, udstyret sin bolig (Frederiksborg slot) og forsynet sit køkken uden at røre andre fingre end dem, han brugte til at holde om penneskafet, når han gav ordrer (!). Så der blev tid tilovers til et par fester, et par jagter, et par elskerinder – og naturligvis også til at forhandle med adelen og regere landet og idømme lediggængere, prostituerede og utro ægtefolk strenge straffe«⁴⁷.

I den sammenhæng oses Scocozza luften i læserens stue tyk af forargelse over kongens egen utroskab og over, hvad han kalder den ene røde tråd i Christian IVs liv: »hans konstante og enorme forbrug af stærke drikke og kvinder«⁴⁸. Selv hvis man ser bort fra, at forbrugermentaliteten modsat i dag ikke var særlig udtalt under Christian IV, der selv, både hvad klæder og kvinder angik, foretrak genbrug, er der grund til at fortvivle over Scocozzas dømmekraft.

For mage til underkendelse af kongens enorme arbejdskraft og hans intense bestræbelser for at bevare landets selvstændighed, mage til underkendelse af hans lange trofasthed over for både Kirsten Munk og Vibeke Kruse skal man lede længe efter. Scocozza skaber mildt sagt ikke færre illusioner, end han afdækker.

Scocozza vil måske rose sig af det afdækkende og dermed frigørende i, at han især skildrer de undertryktes vilkår, men hertil er at sige, at progressiviteten ikke ligger i selve emnet, men i måden, man behandler det på⁴⁹.

46. Scocozza bliver på den måde repræsentant for en tingsliggjort vulgærmarxistisk æstetik. I sin værdifulde bog *Den æstetiske dimension*, 1979 bebrejder også *Herbert Marcuse* vulgærmarxisterne deres foragt for intimsfæren og dyrkelsen af inderligheden samt »deres fortolkning af subjektiviteten som en »borgerlig« forestilling«. »Behovet for radikal forandring« i samfundet, »må«, som Marcuse med rette fandt, »have sine rødder i individernes egen subjektivitet, i deres intelligens og deres lidenskaber, deres drifter og deres stræben« (s. 19 f).

47. Scocozza s. 113. Det i parenteserne stående er indsat af mig.

48. Scocozza s. 104-07.

49. Jvf. *Herbert Marcuse, anf. værk* s. 33: kunstens progressive karakter kan »ikke bestemmes ud fra, om den undertrykte klasse er til stede eller fraværende« i kunstnerens

Hvad angår Engels krav om at ryste den borgerlige verdens optimisme og få småborgeren til at tvivle om det beståendes evige gyldighed, hvilket naturligvis er en forudsætning for, at han gider ændre sin aflåste tilværelse, svigter Scocozza også fundamentalt.

Han lægger uhistorisk sin egen tids sociale målestok ned på datidens forhold og kalder således bøndernes hoveri og kørsel for tvangsarbejde⁵⁰, hvad der bringer nutidens koncentrationslejre i erindring. Og det selvom bondens ydelser dog engang var en nødvendighed for, at stændersamfundet overhovedet kunne fungere. Dermed giver han det indtryk, at undertrykkelsen dengang ikke var fundamentalt anderledes end undertrykkelsen idag.

Tilsvarende lader han magthaveren dengang, kongen, udbytte undersåtterne på tilsvarende måde som kapitalejerne idag og gør profitten og pengene til mål for dennes politik, der dog havde hensynet til landets selvstændighed for øje modsat kapitalejernes, der blot har deres egeninteresse at varetage.

Læserne får således det indtryk, at magthaverne til alle tider er ens. Og hvordan skulle de da kunne tro, at fremtidige socialistiske magthavere vil være anderledes? Hvorfor skulle de så stemme og arbejde for socialismen?

Forskellen mellem den frigørende og den forstenede historieskrivning

Tænk, hvis Scocozza i stedet for at nedrakke Christian IV havde skildret ham i pagt med andre progressive historikere før i tiden: som den, der, omend forgæves, søgte at holde den borgerne undertrykkende adel nede; som den, der ville bevare vores grænser over for det ekspanderende Sverige og sikre vore købmænds aktivhandel i Sverige; som den, der ville ekspandere i Tyskland for at udbrede den rette tro og for, at Sverige ikke skulle erobre os sydfra; som den, der trofast søgte at være noget for sine to sidste kvinder og først svigtede dem, da den ydre verden gik ham på, og de også svigtede ham.

Så var han historisk korrekt død som en tragisk skikkelse, der ulykkeligt måtte bøje sig for adelens egocentriske klassepolitik, ikke som en

værker. Kriterierne for denne karakter »er udelukkende givet i værket selv som en helhed, i hvad det siger, og hvordan det siger det«. Jvf. også *Walter Benjamin: Fragment über Methodenfrage einer Marxistischen Literatur-Analyse*, *Kursbuch 20, 1970* s. 3 f.
50. »Tvangskørsel« og »Tvangsarbejde« er således overskrifter på to afsnit s. 108 og 111.

dobbeltmoralisk horebuk, »træt af et langt livs rastløse spillen bold med det danske folk og det danske rige«⁵¹.

Så var han blevet en af de magthavere, som var værd at se op til i den feudale fortid, og som kunne give håb om, at tilsvarende magthavere vil opstå engang i fremtiden.

Så ville den trøstesløse evighed som læserens hovedpude give plads for troen på den dynamiske udvikling, på kærligheden og foranderligheden som livets drivkræfter.

Så ville læserne få mod på at forme en ny menneskeværdig tilværelse, præget af livets alsidighed i stedet for af de videnskabelige eksperters ensidighed og den kapitalistiske arbejdsdeling.

Denne præger endnu Scocozza og en stor del af den moderne marxistiske historieskrivning, der åbenbart tror, at den hellige grav er velforvaret, når den bare skriver om undertrykkelsen i yderverdenen ud fra »folkets standpunkt«, og at den derfor roligt kan undlade at betragte de andre klassers repræsentanter indefra.

Det må håbes, at han og denne historieskrivning i fremtiden vil lægge vægt på indlevelsen og identifikationen ved siden af den kritiske fremmedgørelse, på den individuelle personlighed ved siden af klasseanalysen. Først så vil den venstrebevægelse, Scocozza tilhører, være værdig til at få indflydelse på folket. Først så vil den gamle humanistiske renæssanceånd genopstå, som Engels håbede.

For ham var renæssancens helhedssøgende mennesker store forbilleder, og til dem hørte også Christian IV. »Den tids helte«, som f.eks. statsmanden, historikeren og digteren Machiavelli, »var«, som han skrev, »endnu ikke gjort til slaver under arbejdsdelingen«. Og »hvad der især udmærker dem, er, at de næsten alle lever og virker midt i tidens bevægelse, i den praktiske kamp, tager parti og kæmper med, den ene i ord og skrift, den anden med kården, adskillige med begge. Heraf kommer den karakterens fylde og kraft, der gør dem til hele mennesker. Stuelærde er undtagelsen: enten er det anden- eller tredierangsfolk eller forsigtige filistre, der ikke vil brænde fingrene«⁵².

Scocozza er i fundamentet ingen forsigtig og respektfuld småborger. Han har nemlig det fortrin frem for de fleste historikere, især dem på højrefløj, at han har et helheds- eller livssyn at skrive og handle ud fra. Bliver dette mere kvalificeret, får han større respekt for kendsgerningerne og for fortidens mennesker og tankegange, vover han at benytte den

51. Scocozza s. 122.

52. Friedrich Engels: *Dialektik der Natur, Marx/Engels Werke* bd. 20 s. 312.

af de fleste historikere for had lagte indlevelse og at aflægge sin filistrøse forargelse, kan han udvikle sig til en god historieskriver og bidrage til, at det kriseramte nutidsmenneske erobrer noget af sit tabte selv tilbage.

Om betydningen af end ikke at tage respektløsheden højtideligt

Problemet er imidlertid, at Scocozza i de nævnte begrænsninger ikke adskiller sig fra de fleste andre faghistorikere, der næsten alle lider under slag af en kraftig rem på filisterhuden. Ikke mindst derfor har det været svært for den også for selvaflukkede og dermed for selvhøjtidelige historikerverden, der stadigvæk præges af den ulyksalige adskillelse af videnskab, kunst og liv, at vise nogen vej ud af krisen. Det er ellers påtrængende vigtigt at få has på den netop nu, hvor den højteknologiske udvikling truer med at udhule os endnu mere som mennesker, end den hidtidige industrialisering har været i stand til.

Det er ikke nok at søge tilbage i historien, hvis man vil reparere på sin egen og befolkningens identitet. Det er måden, det sker på, der er afgørende for, om reparationen lykkes. Med sin af kapitalismen prægede tankegang optræder Scocozza i vidt omfang som forbruger og udbytter af historiens store skikkelser til skade for læserne og medarbejder dermed sin sag i stedet for frigørende at genbruge disse skikkelser, til fordel for både den og befolkningen.

Det er ulykkeligt, for sagen er kampen for social retfærdighed og mental frigørelse, og den er den nutidige historieskrivnings eneste eksistensberettigelse. Tiden for en god indsats er tilmed inde nu, hvor den nye nyromantiske bølge har grebet sindene, og folk i almindelighed og forhåbentlig også historikerne begynder at sætte pris på en mentalitet, som forsøger at leve op til de af Engels beundrede store humanisters.

Denne mentalitet har, i hvert fald i små enklaver, overlevet renæssancen. Den kom således en gang, atter ifølge Piet Hein⁵³, til udtryk på en af de årlige kongresser på Atominstituttet.

En midteuropæisk fysiker takkede den sidste dag for forløbet og påskønnede, i yderst bogstavelige vendinger, den respektløshed, der prægede kongresserne.

Det kunne Niels Bohr ikke bære. Han rejste sig og svarede: Ja, så har

53. Jvf. herover s. 237.

De dog ikke forstået det helt. For vi tar end ikke respektløsheden højtideligt.

Det er ikke svært ikke at tage Scocozzas fortællinger højtideligt. Det er umuligt at tage dem alvorligt. Når det har været vigtigt at analysere dem, skyldes det, at de er et alvorligt, men forhåbentlig også et vigende tidens tegn.